

Владимир Петровић

John Lewis Gaddis, *The Landscape of History. How Historians Map the Past*, Oxford University Press, Oxford, 2002, 192.

Позивајући се на славне претходнике Едварда Кара и Марка Блока, још један историчар изграђене репутације, амерички професор Џон Луис Гедис, прекинуо је строго истраживачки рад зарад писања саморефлексивне студије.¹ Његова књига *Пејзаж историје, Како историчари мапирају прошлост* проистекла је из серије предавања које је одржао на оксфордском Балиол колеџу током 2000–2001. и бави се увек актуелном, увек занемареном темом теоријских основа историографије. Аутор, недавно представљен српској публици много хваљеном књигом *Хладни рат – ми сада знамо*, посветио се у *Пејзажу историје* премошћавању јаза између писања историје и писања о писању историје.² Свестан величине тог искорака, определио се за наизглед неамбициозан, али необично плодносан и проверен приступ суштини историчаревог заната. Не претендујући на обимну студију из области спекулативне или аналитичке филозофије историје, Гедис нуди свој поглед на наизглед једноставно питање „како историчари мисле”.³ У намери да „охрабри колеге историчаре да учине своје методе експлицитнијим”,⁴ доказује да и историчар практичар поседује сопствени начин размишљања, сопствену методологију, сопствену теорију чак. Гедис без осећања ниже вредности или ароганције покушава да за историју избори право на научност.

Дефанзиван тон Гедисове књиге занимљив је симптом стања струке почетком 21. века. Бранећи дигнитет историјске науке, Гедис је принуђен да почне прихватање њених ограничења. Прихватајући у потпуности старе, нове и најновије критике, он признаје да је историчар атипичан научник, истраживач чији је предмет интересовања неповратно изгубљен. Комуницирајући са прошлошћу посредно, Гедис се слаже са постмодерним критичарима, историчар гради мање или више проблематичне представе. Коначни исход његовог ис-

¹ Биографија професора Гедиса доступна је на сајту Хувер института, чији је сарадник. Hoover Institution, <http://www-hoover.stanford.edu/bios/gaddis.html>, 1.2.2005.

² Џон Л. Гедис, *Хладни рат – ми сада знамо*, Клио, Београд, 2003. година.

³ John Lewis Gaddis, *The Landscape of History. How Historians Map the Past*, Oxford University Press, Oxford, 2002, X.

⁴ Исто, XI.

траживања је репрезентација прошлости, несавршена, незавршена, субјективна. Прихватајући без комплекса епистемолошке проблеме инхерентне историји, Гедис прави паралелу са најтврђим природним наукама, истичући да, упркос наведеном, историчар нема разлога да сумња у научност свог истраживања. Прошлост, предмет његовог интересовања, није тако неухватљива. Ако ниједан египтолог, како подсећа Блок, није видео Рамзеса, ниједан астроном није видео Марс. Астроном користи оптичка помагала да би се приближио свом предмету. Историчар користи изворе.⁵ Стога несавршеност репрезентација прошлости по Гедисов мишљењу није мање спорна од картографских репрезентација, такође сврховито филтрираних просторних представа стварности.

Стицање историјске свести стварањем историјских репрезентација за Гедиса је сложена борба коју воде професионалци, помажући се методолошким категоријама. Сматра да су две основне категорије у којима се историчар „креће”, што и име студије одражава, **време и простор**. Гедис сликовито пореди историјско истраживање са употребом времеплова, налазећи да је историјско истраживање далеко смисленије. Док би времеплов могао понудити тек ограничену, замрзнуту и баналну слику прошлих времена, безнадно одвојену од садашњости, историјско истраживање је означено селективношћу, осећањем мере, способношћу да се буде на више места у исто време и на истом месту у разна времена. Оно је сврховито путовање у прошлост и истински мост између прошлости и садашњости. Субјективност и селективност тог путовања су, по Гедисов мишљењу, предност. Он се враћа поређењу историје са географском картом и истиче да би историја потпуно верна прошлости, чак и када би била могућа, била једнако неупотребљива и непотребна као и карта неког простора у његовој природној величини, са свим верно приказаним детаљима.

Налазећи управо у филтрацији и селекцији методолошку срж историјске науке, Гедис тврди да се суштина историјског сазнања налази у детектовању **структура и процеса** у времену и простору. Пружање исцрпне слике политичких и друштвених структура прошлости, с једне стране, и проналажење развојних процеса који се преносе из епохе у епоху, уочавање вечите тензије између континуитета и промене стална су подручја интересовања историчара. Гедис је врло јасан и кад је реч о границама редукције у историјском истраживању. Окрећући се пољу које му је из професионалног искуства најближе, односу историје и теорије међународних односа, он проналази вредност историјског истраживања управо у зазирању од моделовања по сваку цену, од фиксирања зависних и независних варијабли, од доминације квантитативне методологије. Историчарев је задатак посматрање варијабли у њиховој хаотичној међузависности и прихватање комплексне природе друштвених феномена.

⁵ Исто, 35.

Крећући се у **језику**, сопственом језику и језику извора које користи, историчар посредује, прави имплицитне генерализације, даје предност наративној експозицији над моделовањем. Контрастирајући историографију друштвеним наукама, Гедис истиче да је историјска наука боље опремљена за хватање у коштац са хаосом индивидуалне и колективне људске егзистенције. Не подражавајући директно природним наукама, историјска наука је у стању да за себе избори далеко шири истраживачки простор. Ту еластичност историјског метода, сматра Гедис, добро одражава природа историјског објашњења. Неретко дајући предност опису над објашњењем, историчар проналази занимљив еквилибријум између детерминистичког и волунтаристичког приступа стварности. Избегавајући грубу и отворену потеру за узроцима и последицама појава, историчар кроти хаос, не поједностављајући га. Будући да је историја преваходно заинтересована за прошлост људи, такав еластичитет је једино и примерен природи истраживања тих „молекула са сопственим мозгом”.⁶ Бавећи се људима, историчар поново посредује, истражујући њихов поглед на свет, гледајући њиховим, али и својим очима на њихово време, каткад и њиховим очима на сопствено време.

Колика је вредност тог мисаоног подухвата? По Гедисовом мишљењу, и мала и незаменљива. Премда несавршене, представе прошлости су изузетно значајне, будући да служе предочавању историјског искуства прошлих генерација, које се обнавља зарад проширења личног искуства. Гедис је веома привржен тој хуманистичкој, антикварској функцији историографије, и доследно пореди настанак историјске свести са процесом сазревања индивидуе. Међутим, за њега историја није само учитељица живота већ и важан коректив. Као историчар сопственог времена, наглашава да је и сам био у ситуацији да пише о догађајима чији су протагонисти у животу и који су били у стању, а неретко и јесу тврдили да се ствари нису одиграле онако како их је он описао. Међутим, он тврди да непосредно искуство учесника није нужно супериорно над посредним увидом историчара. „Гледати као историчар”, по његовом мишљењу, управо и значи сагледавање феномена који измичу савременицима, коришћење дистанце зарад ослобађајућег, катарзичног ефекта.⁷ Нудећи квалификовани поглед на прошлост, историчар отворено интервенише на свом објекту. Гедис се не устеже од те интервенције. Штавише, за разлику од Блока и Кара, отворено прихвата етичку димензију историографије, сагледавајући историју као посредника између етичких норми прошлости и садашњости.

Упуштајући се у област коју његове колеге ретко посећују, Гедис је, разуме се, био свестан да раскорак између практичне, истраживачки оријентисане историографије и теорије, односно филозофије историје, није производ слу-

⁶ Исто, 111.

⁷ Исто, 130.

чајности или немара, већ извире из противречне природе човековог интересовања за прошлост. Тај раскорак, анимозитет чак, има дугу традицију, која почиње још са Аристотеловим субординирањем историје поезији. Ту неспојивост налазимо чак и у оквирима опуса једног мислиоца, попут Дејвида Хјума, утемељитеља модерног скептицизма, који се после вишедеценијског бављења филозофијом, посветио историји, написавши шестотомну, фактима бремениту, али скептицизмом недотакнуту *Историју Енглеске*. Ближе нашем времену, налазимо је на самим извориштима историјске науке, у нетрпељивим распрама двојице корифеја, Леополда фон Ранкеа и Георга Фридриха Хегела. Данас амерички филозоф Френсис Фукујама контемплира о крају историје, изазивајући жучну реакцију у табору историчара практичара. Истовремено, постструктуралисти подривају традиционалне методолошке фундаменте историје и филозофије. Мост између историје и теорије није данас ниуколико лакше саградити но што је то било у Аристотелово време.

Баш стога Гедисово излагање, истовремено скромно и самоуверено, имплицитно пркоси сурвавању историјске науке у још један наратив. Гедис истиче да је историографија тек привидно у кризи изазваној постмодерним стремљењима. Сматра да друге науке имају више разлога да редефинишу своја методолошка начела. Еластичност методолошких основа и интерпретативних схема историјске науке, која је тако дуго излагала историју критикама због ненаучности, у том случају постаје опипљива предност. Свет је компликован и тешко сазнатљив, а историчари, сматра Гедис, никада нису другачије ни мислили: „Ми смо задњих година прихватили постмодерне увиде о релативном карактеру свих историјских судова... ..премда неки од нас држе да смо то знали све време.”⁸ У његовој интерпретацији историја постаје важан посредник између пољуљаних сигурности и човекове потребе за оријентацијом у времену и простору, управо због тога што нарочиту поузданост у сопствене налазе никада није ни нудила. Скупа узевши, студија на симпатичан начин отвара проблеме које професионални историчари интимно проживљају, али нерадо емитују, и говори јасно, са позиција историјске науке, не посуђујући идеје ни вокабулар из суседних наука.

⁸ Исто, 9–10.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

93/94

ГОДИШЊАК за друштвену историју =
Annual of Social History / главни и
одговорни уредник Милан Ристовић. - Год. 1,
бр. 1 (1994) - . - Београд (Чика Љубина
18-20) : Удружење за друштвену историју,
1994 - (Београд : Чигоја штампа). - 24 cm

Годишње.
ISSN 0354-5318 – Годишњак за друштвену
историју
COBISS.SR-ID 102349831